

УДК 159.9.072

І. І. Приходько

Н. В. Юр'єва

Я. В. Мацегора

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Подано найважливіші гендерні аспекти професіоналізації правоохоронців та військовослужбовців, які суттєво впливають на бойову готовність і морально-психологічний клімат у колективах та ефективність професійної діяльності військовослужбовців-жінок. Визначено загальний зміст проблемних питань, що охоплюють переважну більшість типових ускладнень у процесі правоохоронної діяльності та проходження військової служби жінками.

Ключові слова: гендер, жінка-військовослужбовець, гендерні відмінності, типові ускладнення, ефективність діяльності.

Постановка проблеми. Сьогодні дедалі активніше залучають жінок до участі у політичному та суспільному житті України, що вважається одним із важливих моментів процесу реформ будь-якої країни. А будь-які реформаційні заходи у державі, у тому числі й у військових формуваннях, мають урахувати останні наукові досягнення та раціональні практичні пропозиції для конкретного етапу розвитку.

Сучасні процеси демократизації суспільних стосунків, формування нових уявлень про чоловічу і жіночу роль, можливості самореалізації у діяльності сектору безпеки та оборони України зробили можливим активний вступ жінок на військову службу до різних відомств. Згідно з останніми даними жінок, які вирішили змінити модний одяг на військову форму і пов'язати своє життя з військовою службою, у Збройних Силах України (ЗСУ) стало понад 15 000, серед яких майже 2000 мають офіцерські звання, 1500 отримали статус учасника бойових дій, понад 600 осіб – нагороджені відомчими відзнаками та державними нагородами [1]. Цілком зрозуміло, що збільшення кількості жінок у військових формуваннях викликають у командирів усіх рівнів певні труднощі, які пов'язані з проходженням військової служби жінками-військовослужбовцями. Водночас проблеми, з якими зіткнулися жінки-військовослужбовці під час виконання службово-бойових завдань у зоні проведення антитерористичної операції, вийшли за межі їх особистісних питань і вказують на недосконалість нормативно-правової бази, пов'язану з проходженням

військової служби, певні труднощі та особливості роботи з цією категорією військовослужбовців, медичного та речового забезпечення та практично відсутнього наукового супроводження за цією діяльністю.

Таким чином, вивчення соціально-психологічних особливостей жінок-військовослужбовців та особливостей їх професійної реалізації обумовлене необхідністю впровадження сучасних форм організації проходження служби у Національній гвардії України (НГУ) та розширення можливостей для реалізації жінок у службово-бойовій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукової літератури з проблеми, яка вивчається, засвідчив, що питання гендерних розбіжностей у суспільстві було предметом дослідження багатьох науковців, зокрема таких, як Ш. Берн, Ж. В. Гербач, Є. М. Зуйкова, І. А. Жеребкіна, Т. Ю. Журженко, І. С. Клецина, Л. С. Кобелянська, В. Л. Лапшина, К. Б. Левченко, Т. М. Мельник, А. В. Мороз, С. М. Оксамитна, І. Ю. Суркова, Ю. О. Свєженцева, Г. А. Темкіна, М. В. Щелкунова та ін. [2–6]. Авторами були визначені основні типові гендерні властивості, які дозволили їм стверджувати, що чоловіки орієнтуються, переважно, на виконання професійних та соціальних ролей, тобто на предметно-інструментальну діяльність, а жінки – на емоційно-регулюючу діяльність, сімейні та побутові ролі зокрема.

Дослідження показало, що специфіка гендерних відносин у традиційно чоловічих

© І. І. Приходько, Н. В. Юр'єва, Я. В. Мацегора, 2018

організаціях, якими є військові формування, досі вивчена недостатньо, хоча українськими дослідниками також зроблено значний внесок у цьому напрямку. Так, гендерний аспект активно вивчався у правоохоронній діяльності (В. Г. Андросюк, Л. М. Балабанова, О. М. Бандурка, В. І. Барко, С. П. Бочарова, В. Л. Васильєва, О. А. Гузьман, О. О. Євдокімова, М. І. Єнікєєв, І. В. Жданова, О. В. Землянська, Л. І. Казміренко, Н. О. Ляшенко, О. А. Мартиненко, Н. Е. Мілорадова, Г. В. Попова, О. М. Смірнова, Е. В. Шеховцова та ін.), де позитивно відзначено залучення жінок до служби в органах внутрішніх справ та доведена ефективність їхньої діяльності [7–11].

Гендерні особливості військово-професійної діяльності досліджували Е. А. Афонін, Е. Д. Богатирьова, Л. П. Журавльова, Ю. А. Калагін, О. А. Мартиненко, О. Ю. Панфілов, Є. М. Потапчук, Ю. С. Савченко, О. Д. Сафін, С. М. Скуріхін та ін. На їхню думку, особистість жінки-військовослужбовця потрібно розглядати як певний соціально-професійний тип, який володіє сукупністю специфічних властивостей, що виражають належність індивіда до військово-професійної соціальної групи [12, 13, 14]. На формування саме такого типу особистості і має бути спрямований процес соціалізації в умовах сьогодення.

Метою статті є теоретичне узагальнення наукових джерел з вивчення проблемних питань жінок у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі поняття “гендер” (англ. *gender* – стать, лат. *genus* – рід) характеризується як явище з багатоаспектним змістом і вживається в кількох значеннях: як соціально-рольова і культурна інтерпретація рис особистості та моделей поведінки чоловіка і жінки на відміну від біологічної; як набуття соціальності індивідами, що народилися у біологічних категоріях жіночої або чоловічої статі; як політика рівних прав і можливостей чоловіків та жінок, а також діяльність зі створення механізмів щодо її реалізації [2].

Проведений аналіз категорії “гендер” дозволив з’ясувати, що видимі відмінності особистісних характеристик чоловіків і жінок не пов’язані безпосередньо з біологічними детермінантами, але визначаються специфікою їх соціальної взаємодії. Так, відмінними психологічними ознаками “чоловічої” і “жіночої” поведінки майже завжди є:

- груповий статус і пов’язані з ним відносини влади (домінування / підпорядкування);
- соціальні ролі (материнство / батьківство), що виконуються;

– рівень соціальної активності (професійна діяльність / домашня робота).

Отже, особистісні характеристики, які у повсякденному житті тісно пов’язані з біологічною статтю, виникають тільки у певній системі соціальних відносин.

Теоретичний аналіз наукових досліджень дозволив визначити, що на цей час є три підходи у типології гендерної ідентичності: біполярний, андрогенний, мультиполярний. Так, біполярний підхід передбачає диференціацію гендерної ідентичності за ознакою статі. Наприкінці ХХ ст. біполярна модель гендерної ідентичності була запропонована в концепції С. Бем [15]. Автор вважає, що чоловіки і жінки не обов’язково повинні відповідати традиційним статево-рольовим моделям і можуть поєднувати у своїй поведінці як маскуліні (чоловічі), так і фемінні (жіночі) характеристики.

Маскулінний варіант розглядається як сукупність “інструментальних” якостей особистості й характеризується найбільшою вираженістю таких властивостей, як незалежність, напористість, владність, схильність захищати свої погляди, честолюбство, здатність до лідерства, схильність до ризику, віра в себе, самодостатність. У повсякденній свідомості ці якості асоціюються з чоловіками.

З фемінним варіантом пов’язують “експресивні” характеристики особистості: скромність, старанність, конформність, відданість, здатність до співчуття, гнучкість, емпатійність, схильність до кооперації та компромісів. Маскулінні та фемінні властивості значною мірою обумовлені соціальним контекстом, тому при формуванні та розвитку мають, скоріше, соціокультурну детермінацію.

Андрогенному варіанту гендерної ідентичності приблизно однаковою мірою властиві і маскулінні, і фемінні якості. Ймовірно, що представники цього типу особистості виховувалися в ситуації менш жорстких нормативних вимог.

Мультиполярна модель гендерної ідентичності допускає існування кількох варіантів гендерної ідентичності в рамках однієї статі. З позиції мультиполярної моделі гендерної ідентичності її типологія подана шістьма варіантами: андрогенний-жіночий; андрогенний-чоловічий; маскулінний-жіночий; маскулінний-чоловічий; фемінний-жіночий; фемінний-чоловічий.

На думку багатьох дослідників, найбільш актуальною є андрогенна модель гендерної ідентичності, яка вбирає в себе все краще з обох статевих ролей, прояв як чоловічих, так і жіночих властивостей поведінки.

Проведений теоретичний аналіз наукових джерел засвідчив, що на сьогодні сформована сучасна гендерна теорія – система наукових поглядів на відносини, статус жінки і чоловіка, їхні соціальне життя та життєвий досвід, набуття і реалізацію ними соціально-рольових характеристик та особливостей. Найбільш вираженими аспектами цієї теорії є:

- вивчення ролі жінок і чоловіків як суб'єктів соціального світоутворення, їх світобачення та потенційних можливостей у перетворенні міжособистісних відносин та їх упорядкованості;

- вивчення об'єктивних соціальних, економічних, політичних та культурних умов, що породжують, зумовлюють і відтворюють нерівність статей, виявлення гендерно-зумовленої природи відносин;

- осмислення сучасної ролі жінки та чоловіка, їх позицій, формування методів їх соціальної рівності, пошук шляхів входження жінки у чоловічо-домінантну систему та надання їй нових властивостей, які б відповідали інтересам і потребам обох статей;

- критика і перетворення сучасного національного та світового порядку, пошук нових форм упорядкування всіх соціальних відносин в інтересах жінки та чоловіка як рівноправних на основі відповідного аналізу діяльності, організації й управління світових і національних державних та громадських структур.

Таким чином, сучасні науковці головну увагу зосереджують на механізмах відтворення гендерної рівності, на стосунках жінок і чоловіків у суспільстві, а наукова категорія “гендер” має неоднозначний зміст – включно зі значною кількістю компонентів об'єднується у дві основні групи: перша – гендер як соціальний інститут; друга – гендер як індивідуальний статус.

Поступово процеси становлення гендерного паритету як складової державної політики викликали необхідність окремого вивчення стану дотримання прав жінок не тільки у суспільстві, але й у таких традиційно чоловічих організаціях, якими є збройні формування та правоохоронні органи. Так, у країнах Західної Європи та США дослідження наявних проблем жінок-правоохоронців були ініційовані на початку 1980-х років тенденціями гендерної рівності у сфері працевлаштування та кадрового менеджменту.

Від самого початку вони були спрямовані на збільшення кількості жінок у підрозділах поліції, розроблення моделей відбору жінок на різні посади, а також на подолання проблем, пов'язаних з адаптацією жінок до субкультури виключно чоловічого поліцейського колективу [16]. У результаті проведених досліджень були виявлені групи проблем, з якими стикаються жінки-правоохоронці під час здійснення професійної діяльності, зокрема:

- труднощі складання силових та швидкісних фізичних тестів, що обумовлені специфікою жіночої анатомії;

- проблеми використання прийомів самозахисту у реальній протидії злочинцям;

- непристосованість поліцейського обладнання для його використання жінками;

- проблеми у кар'єрному просуванні через упередженість керівників-чоловіків;

- поширення сексуальних домагань як негативного явища у робочому середовищі (спеціальні дослідження виявили, що в американських та європейських підрозділах питома вага жінок, які ставали об'єктом сексуальних домагань, майже однакова – 67 % та 68 % відповідно).

Питання ефективності поєднання професійної діяльності в поліції з функціями жінок у сфері домогосподарства, соціально-побутових умов проходження служби також активно досліджували науковці Німеччини, у результаті чого було сформульовано психологічні, соціальні, медико-біологічні та етичні проблеми, які вирішували жінки у поліції Німеччини. Водночас було висунуто аргументи на користь того, що саме жінки мають більш високий рівень компетентності у питаннях соціально-побутового плану, ніж їх колеги-чоловіки, оскільки значно швидше адаптуються до умов служби і проявляють більшу сумлінність. Було встановлено, що при меншій фізичній силі жінки частіше за чоловіків вирішують конфліктні ситуації, в яких є потреба втручання поліції, а також краще ведуть службову документацію. Дещо пізніше низкою досліджень було підтверджено, що найбільш ефективно жінки проявляють себе в роботі з підлітками, з потерпілими дітьми та жінками, під час вирішення конфліктних ситуацій, що виникають на побутовому ґрунті та у сфері групових суперечок. Причиною цього став стиль роботи жінок-правоохоронців, якому більшою мірою притаманні співчуття, терпеливість, вміння вислухати, значно нижчий рівень агресивності [17].

Закордонний досвід науковців (Т. Бендас, М. Бінкін, Є. Джексон, С. Єнлоу, Д. Мітчелл,

Д. Паркер, М. Растанд, М. Яновіц, Д. Батлер, Р. Брайдотті, Т. де Лауретіс, Л. Ірігаре, Д. Мітчелл, Г. Рубін, Е. Сиксу, Д. Скотт, А. Дворкін, Н. Чодороу, Д. Хубер, Р. Коллінз та ін.), які вивчали детермінанти проходження служби жінок у військових формуваннях європейських країн, дав змогу визначити такі особливості:

- висока мотивація (стабільний і високий річний дохід);
- належне забезпечення санітарно-гігієнічних умов;
- удосконалене військове законодавство з гендерних питань;
- необмежена участь у бойових діях, повітряних і морських операціях;
- проживання жінок в одних казармах з чоловіками;
- наявність досконалої служби сім'ї, що дозволяє краще підпорядкувати кар'єрні сім'ї інтересам військової служби, де чоловік і жінка в одній родині є військовослужбовцями.

Найзначнішими досягненнями у сфері гендерної рівності, на їх думку, вважаються:

- можливість жінок створити здорову конкуренцію чоловікам, які претендують на високі посади в армійській ієрархії, посідати командні посади у змішаних підрозділах;
- право виходити заміж у період проходження військової служби;
- право продовжувати службу вагітним жінкам і жінкам з малолітніми дітьми;
- можливість отримання рівного з чоловіками грошового забезпечення;
- вирівнювання норм грошового і речового забезпечення для чоловіків і жінок-військовослужбовців, що перебувають у шлюбі.

Гендерні проблеми професійної самореалізації жінок-правоохоронців та військовослужбовців вивчалися не тільки за кордоном. Так, українськими фахівцями була підтримана зарубіжна ідея створення цілісної концепції правового регулювання діяльності жінок-працівників органів внутрішніх справ України. Отже, до 1999 р. збереженню офіційної гендерної диспропорції сприяли правила вступу до навчальних закладів системи МВС України, що обмежували кількість дівчат, яких приймали на навчання, у межах 5–10 % від загальної кількості щорічного набору курсантів.

Після вивчення питання негативних наслідків для здоров'я жінок, які поєднують функції материнства з безперервною професійною діяльністю, було запропоновано

внести до нормативно-правових документів окремі розділи, присвячені питанням прийняття на службу до органів внутрішніх справ жінок та проходження ними служби у тих чи інших структурних підрозділах, а також запропоновано розробити спеціальні норми, які б забезпечували охорону праці жінок-правоохоронців [18]. Проте більшість вітчизняних досліджень стосувалася вивчення проблем управлінського та соціально-психологічного характеру, що дозволило визначити основні напрямки подальшої розбудови гендерних засад у правоохоронній діяльності.

Проведений аналіз сучасних вітчизняних наукових досліджень дав змогу визначити, що ефективна соціальна самореалізація військовослужбовця-жінки залежить від [12, 14]:

- суб'єктивних чинників (власного вибору жінки, її внутрішнього бажання реалізувати себе у цій сфері та здійснення відповідних дій для досягнення мети);
 - зовнішніх чинників (недосконале законодавство, його порушення, приниження гідності жінок колегами чи керівниками чоловічої статі під час бойових дій або виконання службово-бойових завдань у повсякденній діяльності, гендерні стереотипи військовослужбовців-чоловіків тощо).
- Авторами було виявлено, що найбільш проблемними питаннями у професійній діяльності жінок-військовослужбовців є:
- поєднання служби з домашніми обов'язками;
 - суперечливість позитивного впливу психофізіологічних особливостей жінок на якість виконання ними професійних обов'язків;
 - проблема адаптації до умов діяльності у чоловічому середовищі;
 - соціальна та правова захищеність жінок;
 - конфлікт інтересів між патріотичним обов'язком та можливістю народити дитину;
 - сексуальні домагання на службі.

Дослідники гендерних проблем українських жінок-військовослужбовців основними позитивними моментами військової служби називають велику працездатність, внутрішню самодисципліну, відповідальність за доручену справу, професіоналізм [12]. Проте науковці акцентують увагу на низькому рівні реалізованості жінок у професійному напрямку та на відсутності реальних рівних можливостей для будівництва службової кар'єри [14].

Проте у військовій службі жінок негативні моменти також мають місце, зокрема О. О. Кучмєєв виділяє такі [19]:

– жінки, в основному, переоцінюють своє ставлення до товаришів по службі над оцінкою відносин з боку товаришів по службі; унаслідок цього військовослужбовці-жінки досить часто відчують почуття психологічного дискомфорту, яке пов'язане з цим явищем;

– на жінок не можна у повному обсязі покласти виконання службових обов'язків (наприклад, польові виходи з тривалим проживанням за межами частини, бойові стрільби, стройові заняття, навчання тощо), оскільки позначається специфіка фізичного розвитку та можливостей жіночого організму, а також регулярні фізіологічні цикли, властиві жінкам.

Крім того, у жінок сімейні проблеми, як правило, позначаються на службі більше, ніж у військовослужбовців-чоловіків.

Варто враховувати й підвищену емоційність жінок, що у суто жіночих військових колективах часто стає причиною конфліктів і пліток. Автором визначено, що найважливішою особливістю взаємин військовослужбовців-жінок між собою, з військовослужбовцями протилежної статі, з начальниками та підлеглими є те, що емоційний компонент відіграє в їхньому формуванні провідну роль [19].

Для визначення соціально-психологічних особливостей жінок-військовослужбовців та особливостей їх професійної реалізації у рамках виконання науково-дослідної роботи

“Особливості проходження військової служби військовослужбовцями-жінками в Національній гвардії України” (рег. № 0116U008328) співробітниками науково-дослідного центру НАНГУ була розроблена анкета, яка складається з 26 тверджень, об'єднаних у п'ять блоків, що охоплюють переважну кількість проблемних питань проходження жінками військової служби:

– соціально-побутові, які дозволять визначити наявність гідного забезпечення матеріальних потреб;

– юридичні, які дозволять визначити дієвість існуючих нормативно-правових документів;

– сімейні, які дозволять визначити типові проблеми у родині;

– міжособистісні, які дозволять визначити поширеність стереотипів ставлення до жінки як до співслужбовця;

– професійні, які дозволять визначити труднощі у професійній підготовці, мотиви вибору професії та ставлення до неї.

Для оцінки якості виконання службово-бойових завдань жінками-військовослужбовцями НГУ різних категорій (жінки, які проходять військову службу за контрактом, жінки-офіцери та дівчата-курсанти) керівникам їх підрозділів запропоновано заповнити бланк експертної оцінки, розроблений у НДЦ (за основу взято з [20, с. 59, 60]).

**Анкета оцінки якості виконання службово-бойових завдань
військовослужбовцями-жінками Національної гвардії України**

Інструкція для експертів: «Оцініть якість здійснення службово-бойової діяльності Вашої підлеглої».

Виходьте з наступного принципу оцінювання: 5 балів – максимально можливий рівень оцінюваного аспекту службово-бойової діяльності; 0 балів – низький рівень оцінюваного аспекту службово-бойової діяльності. Бали 4, 3, 2, 1 розставляйте відповідно до рівня якості виконання службово-бойових завдань підлеглої.

<i>№ з/п</i>	<i>Параметри службово-бойової діяльності</i>	<i>Оцінка</i>
Продуктивність діяльності		
1	Повнота виконуваного обсягу службових обов'язків	
2	Якість діяльності (ретельність, змістовність, відповідність формальним вимогам)	
3	Здатність виконувати службово-бойові завдання у визначених часових межах	
4	Вміння бачити декілька варіантів вирішення поставленого завдання та вибрати найраціональніше	
5	Вміння ефективно використовувати компетенції (знання, вміння та набуті навички) під час виконання службово-бойових завдань	
6	Вміння бачити позитивний результат саме від командної роботи	
7	Усвідомлення особистого внеску під час виконання службово-бойових завдань свого підрозділу	
8	Здатність визначати позитивні та негативні аспекти власної службово-бойової діяльності	
9	Здатність до розподілу службово-бойового завдання залежно від його складності	

Здатність до ефективного самомотивування		
10	Розуміння і усвідомлення державної важливості службово-бойових завдань, що виконуються	
11	Свідоме прагнення до добросовісного виконання службового обов'язку	
12	Прагнення до моральних норм поведінки	
13	Прагнення до фінансової незалежності	
14	Прагнення до подолання труднощів	
15	Отримання соціальних пільг для себе та своєї сім'ї	
16	Прагнення до реалізації патріотичного обов'язку перед Батьківщиною	
17	Прагнення добитися успіху в професійній діяльності, показати себе з кращого боку під час виконання обов'язків	
18	Прагнення до відчуття задоволення під час виконання поставлених завдань	
Дисциплінованість під час виконання службово-бойових завдань		
19	Здатність якісно виконувати поставлені завдання в ускладнених умовах	
20	Вміння мобілізуватися в складній обстановці, здатність зосередити власні сили на виконанні службово-бойового завдання	
21	Здатність діяти наполегливо, рішуче та завзято у подоланні труднощів	
22	Здатність брати на себе відповідальність в екстремальних ситуаціях	
23	Вміння зберігати високий рівень активності, ініціативи, самостійності	
24	Здатність протистояти втомі, долати сумніви, розгубленість та страх	
25	Прагнення до чіткого та безперечного виконання плану службово-бойового завдання	
26	Здатність вирішувати службово-бойове завдання в умовах обмеженості часу	
27	Здатність, за необхідності, виконувати функції командира підрозділу (здатність до командоутворення особового складу)	
Адаптаційний потенціал (здатність залучати зовнішні ресурси)		
28	Швидкість пристосування до "незручних" умов виконання службово-бойового завдання	
29	Здатність до коригування плану своїх дій при зміні зовнішніх умов виконання службово-бойової діяльності	
30	Здатність контролювати свої емоції, стійкість до психічного навантаження, емоційних зривів	
31	Здатність до толерантної взаємодії з колегами (військовослужбовцями-чоловіками та військовослужбовцями-жінками) в екстремальних ситуаціях (вміння встановлювати правильний тон при спілкуванні та ставити накази підлеглим)	
32	Здатність до раціонального вирішення складних службово-бойових завдань та отримання емоціонального задоволення від результату	
33	Здатність будувати процес спілкування, участь у громадському житті підрозділу	
34	Вміння встановлювати психологічний контакт зі співслужбовцями, стримувати прояви агресивності, радіти вдачам та перемогам інших	
35	Здатність адекватно реагувати на неприємності у спілкуванні	
36	Здатність мотивувати та керувати особовим складом, впливати на них, запобігати нестатутним взаєминам	
Професійні можливості		
37	Здатність виділяти професійно важливі цілі і на їх основі здійснювати оперативне планування дій	
38	Розуміння завдань службово-бойової діяльності, обов'язків військовослужбовця, їх значущість	
39	Глибокі знання алгоритмів професійних дій, прийомів, засобів і способів досягнення мети	
40	Наявність професійних умінь та навичок дій для виконання службово-бойових завдань	
41	Здатність до аналізу оперативної ситуації	
42	Прагнення до практичних дій з удосконалення своєї професійної підготовки	
43	Здатність, за необхідності, брати на себе функції суміжних спеціальностей	
44	Прагнення до самовдосконалення професійних навичок (додаткові курси іноземних мов, вивчення комп'ютерних програм, заняття спортом тощо)	
45	Здатність до тривалих напружених навантажень	
Якість виконання службово-бойових завдань у цілому		

Оскільки вага кожного із запропонованих параметрів оцінювання якості виконання службово-бойових завдань неоднакова, то планується використати регресійний аналіз, за допомогою якого визначиться внесок кожного параметра оцінювання (залежна змінна) у загальний бал (незалежна змінна) оцінки якості виконання службово-бойових завдань військовослужбовцем-жінкою. Після проведених емпіричних досліджень можна буде скласти рівняння регресії для прогнозування якості виконання службово-бойових завдань військовослужбовцем-жінкою (більш детально процедура описана у [20, с. 61–64]).

Висновки

1. У результаті проведеного теоретичного дослідження визначено, що “гендер” – багатоаспектне поняття, яке розуміється як змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що, насамперед, визначається соціальним, політичним, економічним і культурним контекстами буття і фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі.

2. Сучасні процеси демократизації суспільних стосунків, формування нових уявлень про чоловічу і жіночу роль, про можливість самореалізації жінок у діяльності сил охорони правопорядку зробили можливим вступ жінок на військову службу до Національної гвардії України, проте дотепер залишаються проблемними питання нормативно-правового забезпечення їх прав та обов’язків, погодження їх із правовим статусом військовослужбовця НГУ.

3. Проведене дослідження показало, що прояви гендерної дискримінації та гендерних стереотипів у діяльності сил сектора безпеки та оборони України негативно впливають на мотивацію професійної діяльності жінок, їх задоволення професійним вибором, на рівень самоактуалізації, вибір ціннісних орієнтацій, міжособистісні взаємини.

4. Установлено, що зниження можливостей для самореалізації жінок у професійній діяльності обумовлені:

– труднощами складання силових та швидкісних фізичних тестів, що зумовлені специфікою жіночої анатомії;

– проблемами використання прийомів самозахисту у реальній протидії злочинцям;

– непристосованістю спеціального обладнання для його використання жінками;

– проблемами у кар’єрному просуванні через упередженість керівників-чоловіків;

– поширенням сексуальних домагань як негативного явища у професійному середовищі.

5. Проведений аналіз закордонних та вітчизняних наукових досліджень з вивчення статево-гендерних особистісних властивостей військовослужбовців-жінок засвідчив, що військовослужбовці-жінки відрізняються від чоловіків практично за всіма критеріями, покладеними в основу існуючого на сьогодні професійного психологічного відбору до НГУ: за темпераментом, характером, прагненням до лідерства, домінантності, незалежності, мотиваційною спрямованістю, емоційним станом, вольовими якостями.

6. Визначено, що основними мотивами призову жінок на військову службу є: сімейні традиції, високий рівень грошового забезпечення військовослужбовця, неможливість працевлаштування у цивільних структурах, високий рівень пенсійного забезпечення військовослужбовців, існування певної системи пільг та заохочень. Останні події у країні довели, що військовослужбовці-жінки патріотичною позицією не поступаються чоловікам. Дослідження показало, що до безперечних позитивних моментів у військовій службі жінок слід віднести їх велику працездатність, внутрішню самодисципліну, відповідальність за доручену справу, професіоналізм.

7. Реалізованість жінок у службовій кар’єрі практично не має на сьогодні позитивних прикладів. Жінки у діяльності сил сектора безпеки та оборони України продовжують виконувати роль “допоміжної сили”, що робить актуальним розроблення не лише адекватної процедури професійного психологічного відбору жінок-кандидатів на військову службу та навчання у вищі військові навчальні заклади, а й стратегії професіоналізації та алгоритму їх кар’єрного зростання.

8. Урахування гендерних особливостей в організації проходження військової служби у формуваннях сектора безпеки та оборони України має дозволити більш ефективно використовувати потенціал військовослужбовців-жінок та розширити можливості для їх самореалізації у службово-бойовій діяльності.

Список використаних джерел

1. Зятьєв, С. І. Медсестри і снайпери [Текст] / С. І. Зятьєв // Народна армія. – 2016. – № 8. – С. 7.
2. Шевченко, Л. О. Гендер у психологічних та соціальних дослідженнях [Текст] : навч. посіб. / Л. О. Шевченко, Ю. В. Кобікова. – Київ, 2015. – 148 с.
3. Берн, Ш. Гендерная психология [Текст] / Ш. Берн. – Санкт-Петербург : Прайм-Еврознак, 2006. – 514 с.
4. Посібник пресової практики з гендерної перспективи [Текст] / Ю. Гончар, Т. Кузнєцова, О. Погорелов та ін. – Рівне : Вид. О. Зень, 2015. – 200 с.
5. Левченко, К. Б. Гендерна політика в Україні: визначення, формування, управління [Текст] : монографія / К. Б. Левченко. – Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – 344 с.
6. Мельник, Т. М. 50/50: Сучасне гендерне мислення [Текст] : словник / Т. М. Мельник, Л. С. Кобелянська. – Київ : К.І.С., 2005. – 280 с.
7. Барко, В. І. Теоретичні засади визначення поняття гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України на сучасному етапі розвитку суспільства [Текст] / В. І. Барко, О. М. Смірнова // Вісник Національного університету оборони України. – 2014. – Вип. 4 (41). – С. 152–155.
8. Ляшенко, Н. О. Соціологічні аспекти дослідження гендерного паритету в органах внутрішніх справ [Текст] / Н. О. Ляшенко, О. А. Гузьман // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 48. – С. 318–325.
9. Мартиненко, О. А. Проблеми професійної адаптації жінок у системі правоохоронних органів [Текст] / О. А. Мартиненко // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – Луганськ, 1998. – № 4. – С. 205–213.
10. Свеженцева, Ю. О. Аналіз проблеми гендерної нерівності в органах внутрішніх справ крізь призму теорій визнаних і сторонніх, схізмогенезису та маргінальності [Текст] / Ю. О. Свеженцева, А. В. Мороз // Наукові студії Львівського соціологічного форуму “Багатовимірні простори сучасних соціальних змін”. – Львів : Вид. центр Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2008. – С. 375–379.
11. Смірнова, О. М. Психологічні умови забезпечення гендерної рівності в діяльності органів внутрішніх справ України [Текст] : автореф. ... канд. психол. наук. спец. : 19.00.06 “Юридична психологія” / О. М. Смірнова ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2015. – 20 с.
12. Калагін, Ю. А. Стереотипи військовослужбовців-жінок про армію та військову службу [Текст] / Ю. А. Калагін // Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – 2014. – № 2. – С. 112–117.
13. Потапчук, Є. М. Теорія та практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців [Текст] : монографія / Є. М. Потапчук. – Хмельницький, 2004. – 323 с.
14. Савченко, Ю. С. Деякі особливості правового статусу військовослужбовців-жінок у Збройних силах України [Текст] / Ю. С. Савченко // Юридична наука. – 2011. – № 6. – С. 175–181.
15. Bem, S. Gender schema theory: a cognitive account of sex typing [Text] / S. Bem // Psychological Review. – 1981. – № 88. – P. 354–364.
16. Van Wormer, K. Are Males suited to police work? [Text] / K. Van. Wormer // Police studies. – 1981. – № 3 (4). – P. 41–44.
17. Gutges, K. Police women before and after the fall of the “iron curtain” in Germany, a comparison [Text] / K. Gutges // ENP News Letter. – 1998. – November. – № 3. – P. 2–4.
18. Львова, П. М. Особливості правового регулювання служби жінок-працівників органів внутрішніх справ [Текст] / П. М. Львова // Вісник УВС. – 2000. – № 11. – С. 283–287.
19. Кучмєєв, О. О. Психологічні особливості міжособистісних стосунків жінок-військовослужбовців [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.09 “Психологія діяльності в особливих умовах” / О. О. Кучмєєв ; Національна академія Державної прикордонної служби України. – Хмельницький, 2010. – 20 с.
20. Психологічні засади ефективності службово-бойової діяльності військовослужбовців військової служби за контрактом Національної гвардії України [Текст] : монографія / Я. В. Мацегора, І. В. Воробйова, І. І. Приходько та ін. – Харків : НАНГУ, 2016. – 314 с.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2018 р.

УДК 159.9.072

И. И. Приходько, Н. В. Юрьева, Я. В. Мацегора

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ВОЕННОЙ СЛУЖБЫ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Представлены наиболее важные гендерные аспекты профессионализации правоохранителей и военнослужащих, которые существенно влияют на боевую готовность и морально-психологический климат в воинских коллективах и на эффективность взаимодействия военнослужащих-женщин и военнослужащих-мужчин в профессиональной деятельности. Определены наиболее проблематичные вопросы, которые обобщают типичные трудности для женщин в правоохранительной деятельности и в военной службе.

Ключевые слова: женщина-военнослужащий, гендер, гендерные различия, типичные трудности, эффективность.

UDC 159.9.072

I. I. Prikhodko, N. V. Yurieva, Ya. V. Matcegora

GENDER CHARACTERISTICS OF LAW ENFORCEMENT AND MILITARY SERVICE: THEORETICAL ASPECT

This article presents the most important gender aspects of the professionalization of military personnel, which significantly affect the combat readiness and moral and psychological climate in military collectives, and the effectiveness of the interaction of military servicemen and male servicemen in professional activities are presented. The most problematic issues that summarize the typical difficulties of women's of law enforcement and military service.

As a result of the theoretical study, gender is defined as a multi-faceted concept, modeled by society and supported by social institutions, system of values, norms and characteristics of male and female behavior, lifestyle and way of thinking, roles and relations between women and men, which they acquired as individuals in the process of socialization, and which are determined by social, political, economical and cultural context of life, fixes representation about a woman and men regarding their sex.

It is proved that modern processes of democratization of social relations, the formation of new ideas about the male and female role, on the possibility of women's self-realization in law enforcement activities, they pointed to the possibilities of self-actualization in military affairs, although issues of the legal framework, the legal status of the serviceman of the NGU still remain unresolved.

Thus, the article proves that the manifestations of gender discrimination are those of gender stereotypes in the activity of power structures they have a negative impact on the motivation of women's professional activity, their level of self-realization and the choice of value orientations and attitudes.

Keywords: female-soldier, gender, gender differences, typical complications, effectiveness.

Приходько Ігор Іванович – доктор психологічних наук, професор, начальник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України

Юр'єва Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України

Мацегора Яніна Володимирівна – кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності НГУ Національної академії Національної гвардії України